

Móricz Zsigmond pályaképe, elbeszélőművészete

„DÖGÖLJ MEG, KUTYA!”

Javasolt feldolgozási idő: 1 óra 45 perc

1. feladat

Az alábbi szövegrészlet Móricz Zsigmond életével és pályájával kapcsolatos információkat tartalmaz. Olvasd el figyelmesen, majd válaszolj a feltett kérdésekre!

Móricz Zsigmond (1879–1942)

Tiszacsécsén született, a családi hagyomány szerint 1879. június 29-én. Apja, Móricz Bálint földműves, építési vállalkozó; anyja, Pallagi Erzsébet református lelkészi családból származott. A jómódú parasztok közé magát felküzdő apát egyik csapás a másik után éri, cséplőgépe fölrobbant, bérelt malmukat elsodorta az árvíz.

A család embertelen nyomorba került, Prügyre költözött. Móricz Bálint napszámosként tartotta el hét gyermekét, s oly keményen dolgozott, hogy felesége kívánságára az összes gyermeket taníttatni tudták. Móricz Zsigmondnak kilenc testvére volt, ebből kettő erőszakos halállal halt meg; az egyik tejhiány miatt "valósággal elsorvadt", a másik ruháját pedig felgyújtotta egy szomszéd kisfiú.

1890-ben kezdi meg tanulmányait a debreceni református kollégiumban, majd folytatja 1894-től a szintén nagyhírű Sárospatakon. Mivel rosszul tanul, egyedül érzi magát, másik anyai nagybátyja, Pallagi Gyula, a kisújszállási gimnázium fiatal igazgatója 1897-ben magával viszi, s itt érettségizik 1899-ben jó rendű eredménnyel.

1899–1900-ban református teológiát, majd jogot tanult Debrecenben. 1900 októberében Budapestre költözött, jogot, majd bölcsészetet tanult, de tanári szakvizsgát nem tett.

1903–1909 között *Az Újság* című napilap munkatársa.

1903–06 között öt alkalommal vett részt népköltési gyűjtőúton Szatmár megyében; meséket, dalokat gyűjtött, a közben szerzett társadalmi tapasztalatok nagy hatással voltak írói fejlődésére.

1905-ben házasságot kötött Holics Eugénia tanítónővel, azaz Jankával. Három leányuk (Virág, Gyöngyi, Lili) maradt életben, fiuk meghalt. Janka 1925-ben öngyilkos lett.

1908-ban a Nyugatban megjelent *Hét krajcár* című novellája azonnali hírnevet hozott. Ezt második gyermeke halálakor írta, mély megrendültségében, apai fájdalmában szakadt föl igazi hangja. 1909-ban közzétette első novelláskötetét (*Hét krajcár*), Ady üdvözölte, barátságuk szellemi szövetséggé vált. Az új magyar irodalom elismert alakja lett. Sorra születtek sikeres regényei, elbeszélései.

1915-ben haditudósítóként járta a frontot, riportokat írt, de háborús illúziói hamar eltűntek. Sokat várt az őszirózsás forradalomtól, naiv hittel várta a Tanácsköztársaságot. Nyárra kiábrándult, ártatlanul meghurcolták, úgy érezte, félreismerték. A kommün bukása után zaklatták, kizárták a Kisfaludy Társaságból, írásait egy ideig csak a *Nyugat* és az *Est*-lapok közölték, színdarabjait nem játszották. Visszavonult 1912-ben épített leányfalui házába.

1926-ban házasságot kötött Simonyi Mária színésznővel. 1929. december és 1933. február között Babitscsal közösen szerkesztette a *Nyugatot*; Móriczé volt a prózarovat. Átalakítja a folyóirat arculatát; addig elsősorban esztétikai szempontok domináltak, Móricz a folyóirat nagyobb szociális-közéleti szerepvállalását szorgalmazta, megnövelte a publicisztika arányát. Ebben a szegénység problémáját állította előtérbe, felkarolta az autodidakta paraszttehetségeket.

1936-ban megismerkedett Littkei Erzsébettel (Csibe), aki fogadott lánya és több írásának modellje lett. Az egykori lelencgyerekről mintázta *Árvácskát* azonos című regényében. A lány gyerekkori történeteiből 28 novellát írt. Naplójából kiderül, hogy Csibe a szerelme-szeretője is volt.

1937-ben felbomlott házassága, Leányfalura költözött.

1939-től átvette Szabó Páltól a Kelet Népe szerkesztését, azoknak a népi íróknak biztosított publikálási lehetőséget, akik a falukutatásra támaszkodó szociografikus irodalmi hagyományhoz kapcsolódtak (Darvas József, Illyés Gyula, Veres Péter).

Móricz parasztábrázolásának egyik újdonsága az irodalmi és kultúrtörténeti hagyománnyal való szakítás. A gondolkodástörténetben a görög Theokritosztól Vergilius *Georgicáján* és bukolikus költeményein keresztül az a felfogás élt, hogy a falu, a vidék a harmónia és emberi boldogság világa. Az újkorban Rousseau erősíti fel ezt az érzést. A magyar epikában Jókainál a paraszt anekdotikus zsánerfigura. Mikszáth két elbeszéléskötetének világa már bonyolultabb. Azt a pillanatot ábrázolja novelláiban, mikor a falu, a vidék

természetes közösségébe betör a külvilág és a civilizáció; paraszthősei vagy küzdenek ez ellen, vagy behódnak az új értékrendnek. A századforduló népszerű műfaja, a népszínmű még inkább felerősíti az egyoldalú faluképet: a falu a vidámság, a jókedv és a derű világa. Móricz másik újdonsága a paraszti világ struktúrájának bemutatása. Novelláiból, regényeiből zárt, hierarchikus világ tárul elénk, ahol a nincstelen zsellért a néhány holdas paraszttól áthidalhatatlan szakadék választja el. A hierarchia egyik fokáról a másikra lépni szinte lehetetlen, vagy emberi erőt meghaladó feladat.

Móricz ábrázolásában a falu – Ady szavával – a lelkek temetője, a kielégíthetetlen emberi vágyak színtere. Mivel a társadalmi és szociális mozgás ebben a struktúrában szinte lehetetlen, a vágyak, energiák és törekvések csak az ösztönök szintjén vezetődnek le. Móricz arra is rámutat, hogy a hagyománynak nemcsak értékőrző és megtartóereje van, hanem fogva is tartja a parasztságot, lehetetlenné teszi a felemelkedést, a többre vágyást. Móricz újfajta élményéhez megtalálja az adekvát stílust és emberképet, a naturalizmust. A biológiailag és szociológiai szempontból egyaránt determinált hősök ösztönélete kerül előtérbe, elsősorban a szexualitás. S mindez a stílusirányzat fotografikus és fonografikus hűségével ábrázolódik.

Kérdések:

1. Miért mentek tönkre anyagilag Móricz Zsigmond szülei?

2. Hol végezte Móricz Zsigmond középiskolai tanulmányait?

3. Ki volt Móricz Zsigmond felesége?

4. Mikor és milyen címmel jelent meg Móricz első novelláskötete?

5. Hogyan viszonyult Móricz az első világháborúhoz?

6. Hogyan viszonyult Móricz a Tanácsköztársasághoz?

7. Milyen szerepet töltött be Móricz Zsigmond életében a *Nyugat* című folyóirat?

8. Kik művelték a magyar irodalomban a szépirodalmi szociográfiát?

9. Ki volt Csibe?

10. Mi volt Móricz parasztábrázolásának újdonsága?

11. Móricz írásainak milyen jellemzői felelnek meg a naturalizmus emberképének?

12. Mit jelent a

a) fotografikus és

b) fonografikus ábrázolás?

2. feladat

Olvasd el Móricz Zsigmond Tragédia című novelláját, majd válaszolj a kérdésekre!

Móricz Zsigmond: Tragédia

Mindenki a Sarudy lány holnapi lakodalmáról beszélt. Ebéd után leheveredtek az aratók a keresztek tövébe, vagy a villákból, gereblyékből rögtönzött apró sátorok alá, ahol egy-egy szoknya adott egy kis árnyékot a fekvők arcára. Elég az, hogy napszúrást ne kapjon az ember.

A nagy sárga mezőn vidáman izegtek-mozogtak ezek a hangyaszorgalmú emberek, s az embertelen nagy munka közben, amely úgy tetszik, mintha végtelen és határtalan volna, örömet találtak abban, hogy a karjukat mozgatták, szájukat jártatták, és a legények meg a lányok olyan kacagva csipkedték meg egymást szóval és kézzel, mintha ez volna az élet fő tennivalója.

Kis János megette az almás ételt, amit szeplős, málészájú fia, aki ijesztően hasonlított hozzá, kihozott utána. Azután körülnézett, de lusta volt a keresztiig menni, s ott helyben dült el a tarlón. A kalapját az arcára tette, s nyomban elaludt. Még annyit hallott, hogy Sarudy Pál bornyút is vágatott a lakodalomra. Azzal elaludt.

Senki sem törődött vele, a tulajdon fia sem. Ez elővette a cserépfazekat, s belenézett, nem hagyott-é az apja egy kicsit neki is benne? Bizony nem hagyott. Olyan üres volt az edény, mintha a Bodri már ki is mosogatta volna. Ezzel felborította a mázas csuprot, s elment a kutya után fődi mogyorót keresni.

Mikor Kis János felébredt, első dolga volt megnyalni a száját. Álmában lakodalomban volt, s nagyon jól teleette magát. Kedvetlenül gondolt rá, hogy elfelejtett mindent, azt is, hol volt, azt is, mit evett. Legalább ne ébredt vón fel.

Hozzá volt szokva, hogy neki egész életében mindenről le kell mondani, hát nem soká sajnálkozott. Másik oldalra fordult, s újra el akart aludni. Nem sikerült. Az arca olyan vörösre vált a kalap alatt, mint a főtt rák. Lelökte a pizsokban feketült szalmakalapot, s jólesett, hogy a mezei szellő hűvösen érte a bőrét.

– Egye meg a fene ezt a vén Sarudyt – gondolta magában –, eleget dógoztam neki életemben, meghíjhatna a jánya lakodalmára. Hadd laknék jól eccer.

Felemelte a hüvelykujját:

– Lesz húsleves. Jó sárga, zsíros tyúkhúsleves. Az jó lesz. Abbul megeszek egy tállal.

És már habzsolta is, szopogatta a sűrű, apró, sárga színű tésztacsigákat, amiket marokszámra eregetett le a nyeldeklőjén.

– Dógozni emberek! – kiáltotta valaki.

Kis János meg se mozdult. Eszébe jutott, hogy egyszer gyerekkorában valami lakodalomban volt. Rokona is volt az a család, mégse kapott az egész lakomából mást, csak tyúklábat.

Tehetetlen harag, vad düh fogta el. A keze ökölbe szorult, s érezte, hogy most olyat, de olyat tudna ütni, hogy minden törne-zúzna utána.

De a hüvelyke mereven állott, erről lassan az eszébe jutott, amire az imént gondolt.

– Azután töltött káposzta... Hatvanat megennék belőle... de ha ötvenet nem, egyet se.

– Dologra! – kiabáltak amott.

Ő is feltápáskodott. Éhesnek érezte magát. Odanézett a fekete falú cserépedényre. Üres... Úgyse volna benne, csak valami lötty.

Megrúgta az edényt; megvetően és dühösen. Annak beszakadt az oldala. Különben is drótozva volt már, s egy drótszál a bocskorához akadt:

– Üssön meg a guta! – káromkodott Kis János, és lerugdosta a lábáról a kölöncöt. – Már míg élek, mindig ebbe a szegénységbe kell szuszogni. Az a vén bitang nem fog elhíjni.

Egész nap rosszkedvű volt. Észre se vette senki. Kis János amolyan láthatatlan ember volt, akit senki sem lát meg. Így élte le az egész életét, sohase volt egy percig sem érdekes ember. Se nem erős, se nem gyenge, nem kicsi, nem nagy; nem sánta, nem begyes; mi lett volna, ami feltűnt vón rajta. Olyan volt, mint egy ember; két szeme volt, meg egy orra. Bajusza is volt. És sohasem jutott eszébe semmi. Ha reggel volt, felkelt, este lefeküdt; mikor eljött az ideje, megházasodott. Akkor lakott utoljára jól, beteg is lett tőle. Katona nem volt, a faluból tízszer se volt kinn, akkor is csak a vásáron. Nevetni csak egyszer nevetett életében jóízűen, akkor, amikor az apja le akarta őt ütni, amért megette az egész tál galuskát, s amint feléje sújtott, a saját ütésétől megtántorodott, felbukott s falba vágta a fejét. Bele is halt.

Még ez az egy érdekelte: az evés. A feleségét emiatt szokta elverni, s ha gondolt valaha valamire, arra, hogy mit volna jó enni. De ezt nem tudott sokat elképzelni. Hiába, a tapasztalat nem segítette.

Este, ahogy hazamentek, s a gazdának megmondták, mit végeztek, – az ő falujokban mindenki a maga kosztján dolgozott –, azt mondta a vén Sarudy:

– Emberek, asszonyok, hónap este mindenki elgyühet a lyányom lakodalmára. Annyit ehetek, amennyi belétek fér.

Kis János majdnem elszédült. Valósággal megijedt. Attól ijedt meg, hogy nem bír majd megfelelni a feladatnak. A többiek ujjongtak, éljeneztek, de ő hallgatott. Ott állott hátul, setétedő este volt, senki se törődött vele. A többiek közt azután ő is elindult nehézkes léptekkel hazafelé.

Otthon megette a vacsorát; korpacibere volt. Csendesesen, szótlánul. Felrúgta a macskát, amely a lábaszárába kapaszkodott s nyávogott. Nem gondolt semmit. De igen különösen érezte magát. Mintha nagy-nagy feladat várna rá, a legnagyobb életében. Nem volt tisztában vele, de félve gondolt a holnapi lakodalomra.

Egész éjszaka nem tudott aludni. Sokszor felébredt és ébren hánykolódott, de ha hozzáfogott arra gondolni, mi lesz holnap, igen nagy nyugtalanság fogta el.

Kinyújtotta a hüvelykujját:

– Először lesz tyúkhúsleves... Ebből megeszek egy dézsával.

Elmosolyodott. Arra gondolt, hogy ha egy kádba öntenék azt a sok krumplilevest, keménymagoslevest, meggy-, korpá-, lekvárciberét, meg azt a mindenféle habart lét, amit ő életében megevett, – ajajaj, olyan nagy kád nincs a világon, még az egri érsek pincéjében sincs olyan hordó. Ha azután együvé raknák azt a jó ételt, amit ő evett valaha, – avval tán még az az ócska fazék se lenne tele, amit ma felrúgott a mezőn.

Hirtelen úgy tetszett neki, mintha a lábán volna a bocskor, s érezné, ahogy beleakad a dróttal az edény. Nagyot rúgott. Ha ágyon feküdt volna, az menten

összerogy, de ez a szalmadikó nem sokat törődik az ilyen fickándozással. Pedig Kis János nagyot rúgott. A szegénységet rúgta el magától.

Másnap reggel mogorván ébredt. Ahogy a rossz álmot kidörzsölte a szeméből, tisztán érezte, hogy igen nehéz a melle. Mintha pántok szorítanák.

– Egye meg a fene a vén Sarudyt, ma kieszem a vagyonából. Eleget kapáltam neki.

Nem mert reggelit enni. Ebédre meg se kóstolta az ételt, félt, hogy estére nem lesz éhes.

Máskor, ha összeveszett a feleségével, akárhányszor megtette, hogy egész napon át nem evett egy falatot sem, észre sem vette. Most reszketett az egész belseje, és szédülés fogta el az éhségtől.

Összeszorította fogát, széles, erős, nagy csontú állkapcáját, és szürke szemeivel mereven nézett előre. Egy vadállat makacs dühével viaskodott önmagával. De nem evett, megállotta.

– Ötven töltött káposztát! – ismételte magában, s vasselhatározással vágta kaszájával a rendet. Taktusra, mint az aratógép.

Megszűnt körülötte a világ. Nem látta a nagy búzatáblát, se a körülötte dolgozó embereket, nem ismert senkit, semmit, nem volt múltja, jövője, egész valója egyetlen nagy akarattá keményedett. Úgy ment eléje, mint valami emberi léten felüli feladatnak. S érezte, hogy az egész belseje, gyomra átalakult, s hihetetlen munkára képes. Amint szikrázó szemmel belenézett a világba, képes lett volna vállalkozni arra, hogy a kévéket úgy eregesse le magába, mint a cséplőgépnél az etető a dobba.

Végre alkonyodott. Hazamentek a munkából. Otthon már dél óta állott a lakodalom. Idő sem volt a hozzákészülődéshez, le kellett ülni a terített asztalhoz.

Kis János egy zugba került; annál jobb. Falnak veti a hátát, s akkor hadd jöjjön az ellenség. Ezzel a vak és vad elszánással szállott szembe valamelyik őse egy kétezer emberből álló török sereggel.

Hozták a levest.

János nem sokallt, nem kevesellt semmit. Jó mély cseréptányért kapott, amit a szakácsné színig öntött neki. Ujjnyi vastag volt a tetején a sárga zsír, mely már nem is szakadt karikákra, hanem egybefolyt.

Kis János fogta fakanalát, s nyugodtan, komolyan kezdett munkához. A béle reszketett, s alig bírta uralkodni a mohóságán.

A tizedik kanálnál rettenetes megdöbbenés érte.

Úgy érezte, jól van lakva.

Sápadtság futotta el az arcát. Megérezte, hogy roppant feladatot vállalt magára. Megérezte emberi kicsinységét. Mint valami szél suhant át agyán a gondolat, hogy nem fogja megbírni, amit vállalt.

Összerántotta a szemöldökét; alacsony homlokán függőleges ráncok gyűrődtek, széles vas állkapcsája összekattant, s nekidült újra a csatának.

Gépiesen, ahogy a kaszát eregeti ívben jobbra-balra, most a kanalat emelte taktusra a szájához, míg csak a tányér ki nem ürült.

Akkor szédülést érzett és utálatos csömört. Az étel túl zsíros volt kívánnnyadt, gyenge, zsírtalan lötyyökhöz szokott gyomrának.

Túrós csusza következett. Ízes, tejfölös, töpörtős, kövér. Jól telerakták a tányérját.

És Kis János kivette a sárga, csontnyelű törött villát, s ugyanolyan nyugodtan, mint az imént, ezt is sorra beraktározta. Nem érezte az étel ízét. Nyomást érzett odabent, és szeretett volna levegőre menni. Vagy legalább káromkodni egy nagyot, keserveset. És végtelen fájdalommal, irigységgel nézett körül a népen. Mindenki vidám volt, nevetett, habzsolt. És ő már tudta, hogy vége. Ma már annyit evett, mint egész életében egy ülésre szokott. De összecsikorította fogát, s odatartotta a tányérját a harmadik fogásnak. Ez lencse volt orrjával. Kint, a cselédek és munkások közt nem tartották meg a szokásos sorrendet, amit odabent a vőfély verssel szabott meg. Azt adták, ami közelebb esett. Ez ebből evett, az abból, Kis János mindenből.

Így ment ez két óra hosszáig, megállás, pihenés nélkül.

Akkor jött a töltött káposzta.

– Ötvenet! – mondta magában Kis János, és a szemére fátyol szállott.

Nagy darab húskok voltak a töltött káposzták közé téve ráadásnak. És Kis János, amint a három hatalmas töltelék után egy ilyen darab szívós, fővetlen, rágatlan húsdarabot le akart gyúrni, – rémülten állott fel. A szeme kidagadt, szinte kiugrott szemöldökei alól, nyakán az erek kötélvastagságra dagadtak.

Utolsó józan eszével kirohant a házból.

Az eperfához ért, mikor megszabadult a bajtól. A torkán szorult darab, amely már szinte megfojtotta, visszacsúszott a szájába.

Szemébe könnyek gyűltek, s állkapcsát olyan keményen vágta össze, hogy éket se lehetett volna közé verni.

Azzal a szenvedély részegségével mondta el magában:

Dögölj meg, kutya.

Újra lenyelte a húst.

És most is képtelen volt rá. Megakadt a torkán, s többet nem ment se le, se fel.

Az ember két keze a levegőbe kapkodott; sovány hosszú teste megfordult, s hanyatt vágódott.

Irtózatosságon vergődött hangtalanul a földön, míg csak végleg el nem csendesedett.

Senki sem vette észre, hogy eltűnt, mint azt sem, hogy ott volt, vagy azt, hogy élt.

1909

Kérdések:

1. Mennyi idő alatt játszódik le a történet?

2. Milyen viszony van szerinted a novella címe és az elbeszélte történet között?

3. Keress ki néhány, a népiéletből származó szót, ill. tájszót a történetből! Mi a célja szerinted az íróknak azzal, hogy ezeket a szavakat beemeli a történetbe?

4. Mi a novella alaphelyzete? Mikor változik meg ez az alaphelyzet?

5. Keresd ki a szövegből, hogy hogyan hangsúlyozza Móricz a főhős jellegtelenségét!

6. Miben különbözik a többi ember viselkedése a főszereplőjétől?

7. Melyik anekdotikus történetem jelzi előre az evés és a halál motívumának összekapcsolását a történet végét?

8. Milyen szövegrészek, kifejezések mutatnak rá az evés motívumán kívül a főszereplő lényének ösztönjellegrére?

9. A novella mely elemei mutatják leginkább a naturalizmus hatását?

10. Mit jelenthet szerinted Kis János megszólalása a mű végén: „Dögölj meg, kutya”?
